

Lingvistul sloven Ivan Koštiál și limbile romanice

Slovenski jezikoslovec Ivan Koštiál in romanski jeziki

Agata Šega

1. Introducere

Nu mulți lingviști sloveni știu cine a fost primul sloven care a publicat în faimoasa revistă de romanistică *Zeitschrift für romanische Philologie*. Vorbesc despre un articol (Koštiál 1913a), publicat de către Ivan Koštiál (1877-1949). Etnolog, etnograf, lingvist și poliglot sloven de origine cehă, Ivan Koštiál a studiat filologia slavă și clasică la Viena și la Graz și s-a ocupat de etimologia mai multor limbi, a vorbit și a studiat mai mult de douăzeci de limbi, dintre care cel puțin cinci limbi romanice și s-a interesat atât de folclor, cât și de literatura populară a mai multor popoare. În timpul studiilor mele de romanistică și filologie clasică la Facultate de Filozofie din Ljubljana, nu s-a vorbit despre el, în ciuda faptului că aportul lui la romanistica slovenă nu e deloc neglijabil. În acest articol, voi propune o explicație pentru faptul că cercetările lui au fost până acum 8 ani (Šega 2012) practic ignorate de către romaniștii sloveni și voi prezenta activitatea științifică a lui Koštiál în domeniul limbilor romanice, oprindu-mă, în special, la două dintre contribuțiile sale dedicate limbii române.

2. Motivele obscurității lui Koštiál

Trei motive principale au stat la baza unei receptări precare a operei lui Koštiál. Prima cauză e, fără îndoială, modestia proverbială a autorului însuși pentru care dispunem de mai mult de o confirmare (Samec 2012: 98). Un alt motiv ar putea fi eclecticismul lui Koštiál: temele care îl interesează fac parte din prea multe domenii științifice și specializări la granița dintre lingvistică și etnologie, prin urmare, niciuna dintre aceste două specializări nu l-a adoptat, în totalitate, pe autorul nostru. În lucrările sale, Koštiál abordează domenii atât de variate, încât aproape că nu putem găsi astăzi o persoană cu suficiente cunoștințe pentru a-l putea valoriza adecvat. Ne-a lăsat o mulțime de contribuții, o parte neexamineate sau revizuite încă, scrise în diferite limbi, despre limbi distincte și având de a face cu multe sfere foarte variate: lexicul, lexicografia, etimologia, dialectologia, onomastica, terminologia, lingvistica comparată, folcloristica, frazeologia, stilistica, istoria limbii literare slovene și așa mai departe. Dar, după părerea mea, motivul principal pentru lipsa studiilor dedicate lui Koštiál ar putea fi tematica lui preferată, care ar putea fi considerată „ciudată” sau chiar problematică pentru savanții nu doar din timpul vieții autorului, ci, de multe ori, și de cei din contemporaneitate. Ivan Koštiál era interesat, în mod special, de cuvintele și expresiile relaționate cu viața sexuală, organele intime, bolile sexuale, înjurăturile referitoare la relațiile intime etc.. Strângea, sistematic, acest tip de lexic în multe dintre limbile pe care le cunoștea, adică în slovenă, cehă, poloneză, germană, italiană, friulană, țigănească, albaneză și ungară. Chiar și astăzi, acest domeniu al vieții oamenilor reprezintă un tabu pentru etnologii și antropologii culturali din Slovenia, cu foarte puține excepții. Dacă situația în lingvistica slovenă actuală nu e mult mai receptivă, în această direcție, ne putem imagina că în timpul vieții lui Koštiál a fost cu mult mai rău. La începutul secolului al douăzecilea, în Slovenia nu se știa practic nimic despre constatările lui Freud care aveau mare influență în Europa la acea vreme. Se înțelege, așadar, de ce Ivan Koštiál nu a putut publica articole cu un astfel de conținut decât în *Athropophyteia*, o revistă internațională specializată, tipărită la Viena în doar o sută de exemplare și accesibilă, exclusiv, savanților sau universitarilor. Din această cauză, multe dintre textele lui Koštiál au rămas necunoscute și

necitate. Pe de altă parte, e și foarte probabil ca, în contextul politic existent în Slovenia la începutul secolului al XX-lea, eventuala cunoaștere chiar și limitată la Universitatea din Ljubljana a acestui domeniu de activitate a lui Koštiál să fi determinat și imposibilitatea unei cariere universitare. Koštiál a rămas profesor de liceu până la finalul activității sale profesionale.

3. Koštiál și limbile romanice

3.1. Considerațiile generale

Fiind lingvist și poliglot, Ivan Koštiál s-a ocupat, printre altele și de limbile romanice. Putem să deducem (cf. Rožman 2010: 170; Samec 2012, Šega 2012: 77-78) că stăpânea franceza, italiana, friulana, spaniola, occitana și româna. Dar contribuțiile sale în domeniul romanisticii sunt, la fel ca în toate sferile activității sale, extrem de variate din punctul de vedere al conținutului și dispersate în publicații de natură foarte diferită. Cele în care se dedică limbilor romanice sunt relativ numeroase, dar, adesea, sunt mai mult popularizatoare. De multe ori, prezintă doar liste de cuvinte sau de expresii fără explicații lingvistice pentru termenii în chestiune. Există și unele texte nepublicate sau neterminate niciodată, iar altele s-au păstrat doar sub formă de schițe sau ciorne care rămân încă îngropate în moștenirea sa și necunoscute până astăzi. Deci, prezentarea și analiza lor concisă, dar în același timp și completă, reprezintă, în acest sens, o activitate destul de dificilă. Așadar, în articolul de față, propun doar o privire sumară a activității sale în legătură cu limbile romanice.

3.2. Literatura folclorică

Koštiál era interesat de texte folclorice în limba friulană, în primul rând de *vilotele*, poezii scurte, de patru versuri, cu conținut de dragoste și, de multe ori, explicit erotic. Rezultatele interesului pentru acest tip de literatură sunt două unități bibliografice în care publică pentru prima oară în 1909 (Koštiál 1909b, Koštiál 1909f) un număr considerabil de *vilote* friulane „imorale” (Randolph 1992: 933). Îl interesează și literatura folclorică în dialectul venețian și consacră unele studii proverbelor (Koštiál 1912b), ghicitorilor (Koštiál 1909c) și poeziilor (Koštiál 1912a) populare venețiene cu tematică erotică sau obscenă.

3.3. Literatura și traducerile

Încă de la început, trebuie să se observe faptul că Ivan Koštiál se considera „filolog” de profesie – așa se numește el însuși într-un document oficial (Rožman 2010, 170). Astfel, nu ne surprinde de ce Koštiál, ca un adevărat filolog, nu se ocupă doar de limbi, ci și de literaturi diferite, iar din sfera literaturilor romanice, este interesat, în mod special, de literatura franceză și de cea friulană. Mai mult, interesul său literar nu se limitează la domeniul literaturii populare și a folclorului literar căruia îi acordă o atenție specială, ci se extinde și la traducerea textelor aparținând așa numitei literaturi înalte și la critica traducerilor. Traducerea comediei lui Molière *George Dandin ou Le mari Confondu* (Molière 1935 cf. Samec 2012) realizată de Ivan Koštiál a rămas populară în Slovenia până în zilele noastre, chiar dacă s-au realizat, mai târziu, încă două traduceri noi ale aceleiași piese. A scris și două articole scurte despre Jean Sbogar, protagonistul de origine slovenă a romanului lui Charles Nodier (Koštiál 1907b; 1907a) și critică literară privind traducerea în franceză a unei selecții de poezii slovene (Koštiál 1919).

3.4. Etimologia și contactele lingvistice

Dintre toate limbile romanice, friulana a fost cea mai studiată de către Koštiál. Am menționat deja articolul publicat la *Zeitschrift für romanische Philologie* (Koštiál 1913a), în care propune două soluții etimologice pentru friul. *sedón* „lingură” și *altíul* „otavă”. Amândouă etimologiile lui Koštiál au fost luate în considerare și citate de Wilhelm Meyer-Lübke în articolele sale: *exedo*, *-ōne* (REW 3000a) în *altíölum* (REW 385a).¹ Eroarea ortografică din citarea numelui lui Koštiál reprezintă și o posibilă explicație a faptului că autorii dicționarului etimologic și istoric friulan nu au citat deloc propunerea etimologică a lui Koštiál referitoare la al doilea cuvânt.²

Ivan Koštiál a fost și un interlingvist care a studiat, sistematic, cuvinte de origine străină în limba slovenă, precum și pe cele slovene în diverse limbi străine. Din domeniul contactelor lingvistice romano-slovene, articolul lui cel mai important e *Slovenische Lehnwörter im Friaulischen und syntaktische Slavismen bei den Görzer Friaulern* (1913b) în care citează 79 de slovenisme friulane,

1 În REW 3000a, cu o eroare ortografică („Koštiol”).

2 Cf. articolul *altíul* în DESF 1, 54–55.

clasificând-le după sensul și după părțile de vorbire cărora aparțin. Cele mai numeroase sunt numele împrumutate pentru animale și plante, de exemplu *gubîlsa*, *kubîlsa* „cosaș, lăcustă”, *jes* „arici”, *bàzga* „sumac” sau *lîpa* „tei”. În continuare, Koštiál enumeră 13 caracteristici ale limbii friulane regionale din Gorica care s-au dezvoltat sub influența slovene, de exemplu uzul perfectului compus în loc de imperfect sau omisiunea articolului hotărât. Din acest motiv, romanistul sloven Mitja Skubic recunoaște rolul lui Koštiál de „pionier” în domeniul studiului influențelor dialectelor slovene occidentale asupra friulanei regionale (Skubic 2006: 38). Pe de altă parte, autorul nostru se confruntă și cu unele cuvinte de origine romanică din slovenă, examinând numele de familie slovene și făcând diverse cercetări etimologice ale lexicului sloven.

3.5. Lexicografia

Dintre materialele moștenite de la Ivan Koštiál, ne-au rămas două fascicule cu titlul *Provensala veche și nouă*³ în cuprinsul cărora putem găsi circa o sută de fișe cu formatul 10 x 15 cm care reprezintă, cu siguranța, temeiul pentru un dicționar occitan-german.⁴ Autorul citează și textele din care a extras lexicul dicționarului: sunt două poeme lungi ale lui Frédéric Mistral din 1859 și 1897, întâiul considerat a fi opera lui cea mai importantă. Alte materiale păstrate dovedesc că Ivan Koštiál intenționa să compună nu doar un dicționar de occitană, dar și alte trei dicționare ale unor limbi mai puțin cunoscute: albaneza, țigăneasca și friulana.

3.6. Transgresiune lingvistică și tabu

Koštiál a intrat în contact cu împrumuturile provenind din limbile romanice și prin intermediul domeniului care îl interesa în mod particular: studiul înjurăturilor și a lexicului scatologic, a unui câmp semantic în care putem observa, în multe cazuri, funcționarea și consecințele tabuului lingvistic care cauzează apariția eufemismelor. Acest rol poate să fie jucat nu doar de metafore, metonimii și de alte fenomene lingvistice, ci și de împrumuturi. Din cauza cunoașterii mai multor limbi, Koštiál a fost bine pregătit pentru identificarea și analiza

3 Concret în fasciculele XII și XXIV. Aceste documentele sunt conservate la Biblioteca națională din Ljubljana.

4 *Neuprovenç.-deutsches Taschenwörterbuch (auf Grund von Fr. Mistral's »Mireio« und »Lou pouèmo dóu Rose«)*.

unor materiale lingvistice extrem de diverse. Într-un articol dedicat acestui domeniu, compară înjurăturile eufemistice folosite în șapte limbi, printre altele și friulană, franceză și italiană, ilustrând cu exemple ca friul. *diascul* (în loc de *diául*) „drac”, it. *dindio* (în loc de *dio*) „Dumnezeu” și franc. *diantre* (în loc de *diable*) „drac”. Koštiál s-a ocupat de două ori și de vocabularul scatologic și erotic al variantei istriene a dialectului venețian în articole în care prezintă termenii dialectali pentru „vulvă”, „penis”, „bordel” și atrage atenția spre uzul lor cu sensul figurat și în locuțiuni (Koštiál 1909a și 1909d). Aceste articole au fost scrise în timpul activității pedagogice a autorului la Koper, două, mai târziu, în 1912, când preda la Gorica. Ca lingvist-folclorist, interesat de termenii populari în conexiune cu viața sexuală și înjurăturile, adică cu tot ce putem numi astăzi cu o terminologie mai modernă *transgresiunea lingvistică*, Koštiál și-a îndreptat atenția și spre limba erotică friulană prin două articole apărute în revista *Antropophyteia*, unul din câmpul lexicului (Koštiál 1908), iar celălalt din sfera frazeologiei (Koštiál 1911). Amintim, la final, și de contribuția sa cu cinci proverbe lascive în *muglizán*, dialectul friulan arhaic vorbit la Milje/ Muggia lângă Trieste până în ultimele decenii ale secolului XIX (Koštiál 1909e).

4. Koštiál despre limba română

Româna a fost subiectul atenției lui Koštiál doar în două articole. Cel mai interesant prezintă lexicul din câmpul al sexualității și al scatologiei, adunat cu ajutorul unei anchete compuse de el însuși și efectuate în cadrul unui grup de ofițeri, vorbitori nativi de limbă română (Koštiál 1912c). Al doilea articol a fost publicat în ziarul *Slovenec* (Koštiál 1916) și propune o prezentare scurtă și foarte generală a împrumuturilor slave în română. Slavismele românești sunt grupate în diferite câmpuri lingvistice, autorul aducând și un număr considerabil de exemple. Majoritatea cuvintelor pe care ni le propune sunt substantive, verbele, adjectivele și adverbele fiind mai puțin numeroase. În acord cu natura ziarului, acest articol e mai popular, fiind destinat unui public mai amplu. De aceea, împrumuturile românești sunt prezentate cu ortografie adaptată la limba slovenă, făcând, astfel, posibilă recunoașterea bazelor slave comune din partea cititorilor sloveni, de exemplu *jubi* în loc de *iubi* etc.. Dar, în ciuda acestui fapt, articolul are temeuri științifice: Koštiál citează opinia lui Heimann Tiktin,

un lingvist cunoscut de origine evreiască aparținând generației active de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Koštiál a preluat-o din primul fascicol al operei *Grundriss der romanischen Philologie* a lui Gustav Gröber (1888), articol ce îndeplinește funcția vademecumului fiecărui romanist din perioada lui Koštiál.

Așadar, nu putem vorbi despre autorul nostru ca despre un cercetător sloven important în domeniul limbii române, precum Fran Miklošič,⁵ dar trebuie să îi recunoaștem primatul în scoaterea la lumină a unui strat al vocabularului român neglijat din cauza prejudecăților conservatoare care nu au nimic de a ce face nici cu lingvistica, nici cu știința în general. Acest lucru ar putea fi afirmat despre întreaga activitate științifică a lui Koštiál, nu doar despre cea din domeniul lingvisticii.

Bibliografie

- Bezljaj, France. 1961-1962. "Etimološko raziskovanje slovenske leksike." *Jezik in slovnstvo*, 7: 193-199.
- DESF → Pellegrini – Cortelazzo – Zamboni 1984-.
- Gröber, Gröber (ed.), *Grundriss der romanischen Philologie* I. Straßburg: Trübner.
- Koštiál, Ivan. 1907. "Ivan Žbogar." *Soča* 37, 138. (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-B3NJ5DVU;5/3/2020>).
- Koštiál, Ivan. 1907. "Slovenec Francozom zgled značajnosti in nesebičnosti." *Slovenski narod* 40, no. 260: 4 (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-EUVFYBBU;28/2/2020>).
- Koštiál, Ivan. 1908. "Zum erotischen Wortschatz der Friauler." *Anthropophyteia* 5: 16-18.
- Koštiál, Ivan. 1909. "Aus dem erotischen und skatologischen Wortschatz der Italiener in Istrien." *Anthropophyteia* 5: 13-16.
- Koštiál, Ivan. 1909b. " Erotische und skatologische Schnadahüpfeln (vilótis) aus Friaul /Gesammelt und übersetzt von Ivan Koštiál." *Anthropophyteia* 6: 389-396.
- Koštiál, Ivan. 1909c. " Erotische und verwandte Rätsel aus Istria." *Anthropophyteia* 6: 413-417.

---

5 Cf. în primul rând, lui Miklošič 1862 apud Vascenco 1992, 60, nota 7.

- Koštiál, Ivan. 1909d. "Nachträge zum erotischen und skatologischen Wortschatz der Italiener in Istrien." *Anthropophyteia* 6: 32–33.
- Koštiál, Ivan. 1909e. "Sprichwörtern im Folklore von Muggia (Istrien)." *Anthropophyteia* 6: 406.
- Koštiál, Ivan. 1909f. "V. Ostermann: Villotte friulane – Appendice. Udine 1892, VII, 47sl." *Anthropophyteia* 6: 469–482.
- Koštiál, Ivan. 1911. "Friaulische Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten." *Anthropophyteia* 8: 387–391.
- Koštiál, Ivan. 1912. "Italienische Lieder aus dem österreichischen Küstenlande." *Anthropophyteia* 9: 466–467.
- Koštiál, Ivan. 1912b. "Italienische Sprichwörter aus dem Küstenlande, *Anthropophyteia* 9: 475–478.
- Koštiál, Ivan. 1912c. "Rumänisches (Walachisches oder dakoromanisches) sexuell-skatologisches Glossar." *Anthropophyteia* 9: 82–88.
- Koštiál, Ivan. 1913a. "Friaulische Etymologien: 1. Friaul. *šedój*; 2. Friaulisch *altiúl, antiúl, artiúl, antiṽl*." *Zeitschrift für romanische Philologie* 37: 93–94.
- Koštiál, Ivan. 1913b. "Slovenische Lehnwörter im Friaulischen und syntaktische Slavismen bei den Görzer Friaulern." *Archiv für slavische Philologie* 34: 292–298.
- Koštiál, Ivan. 1916. "Nekaj o Rumunih." *Slovenec: političen list za slovenski narod* 44, 264: 2 (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-FS5CE-OL3;28/2/2020>).
- Koštiál, Ivan. 1919. "Prešeren in Gregorčič v francoščini." *Dolenjske novice* 25, no. 17: 66–67 (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JCYCVWJO;5/3/2020>).
- Meyer-Lübke, Wilhelm. 1935. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Miklošič, Fran. 1862. "Die slavischen Elemente in Rumunischen." *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Klasse. Bd. 12*: 1–70.
- Molière, Jean-Baptiste Poquelin. 1935. *Jurij Tepček ali osramočeni zakonski mož, publicație a autorului*, Novo mesto.
- Pellegrini, Giovan Battista, Cortelazzo, Manlio Zamboni, Alberto. 1984-. *Dizionario etimologico storico friulano*. Udine: Casamassima.
- Randolph, Vance. 1992. *Blow the candle out: »Unprintable« Ozark Folksongs and Folklore 2: Folk Rhymes and other Lore*. Fayetteville: University of Arkansas Press. (<http://books.google.si/books?id=S93LdPw2KP0C&printsec=front>)

cover&source=gbs_ge_summry_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) (dostop 28. 2. 2020).

REW → Meyer-Lübke 1935.

Rožman, Irena. 2010. "(Ne)znani jezikoslovec in folklorist prof. Ivan Koštiál (1877–1949): spominski posvet ob 60. obletnici smrti." *Traditiones* 39, no. 2: 167–174.

Samec, Drago. 2012. "Ivan Koštiál: Bibliografija 1901–2011." *Jezikoslovni zapiski* 18, no. 2: 95–121.

Skubic, Mitja. 2006. *Slovenske jezikovne prvine v obsoški furlanščini*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Šega, Agata. 2012. "Ivan Koštiál – pozabljeni slovenski romanist." *Jezikoslovni zapiski* 18, no. 2: 73–93.

Vascenco, Victor. 1992. "Franz Miklosich als Forscher der christlichen Terminologie des Rumänischen." *Miklošičev zbornik*, 59–66. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Povzetek

Delo Ivana Koštiála sega na številna področja in že samo v okviru jezikoslovja obsega ukvarjanje s tako številnimi evropskimi jeziki, da je kaj takega v slovenskem jezikoslovju redkost. V pričujočem prispevku želimo predstaviti in osvetliti njegovo ukvarjanje z romanskimi jeziki, ki je pri njem stalnica, ki pa žal vendar ni sistematično in v romanistični stroki dovolj priznana iz dveh razlogov. Predvsem večkrat ni samo sebi namen, temveč prihaja do njega v okviru njegovih drugih raziskav, na primer s področja slovenske folklore in folklore romanskih narodov ter s področja slovenske onomastike, poleg tega pa je del njegovih raziskav ostal na ravni zbiranja materiala, ki ni nikoli doživel dokončne znanstvene analize in objave, temveč se je ohranil le v njegovi rokopisni zapuščini v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Prispevek posveča nekaj pozornosti tudi Koštiálovim raziskavam s področja slovensko-romanskih jezikovnih stikov, v zaključnem delu pa se posebej osredotoči na njegovo ukvarjanje z romunščino.

Ključne besede: romansko jezikoslovje, romunščina, jezikovna transgresija, etimologija, leksikologija, jezikovni stiki

Rezumat

Opera lui Ivan Koštiál cuprinde mai multe domenii de cercetare, printre care un loc însemnat îl ocupă studiile lingvistice. Numărul mare de limbi analizate îl evidențiază pe Ivan Koštiál în peisajul lingvistic autohton. În această lucrare, dorim să prezentăm cercetările sale dedicate limbilor romanice care reprezintă o constantă în activitatea sa. Studiile sale nu sunt suficient de recunoscute de către romaniști din două motive. În primul rând, rezultatele la care ajunge nu reprezintă un scop în sine, ci ajunge la ele în urma cercetărilor dedicate altor științe, de exemplu, folclorului sau onomasticii. În plus, o parte a materialului lingvistic cules de Ivan Koštiál nu a fost niciodată publicat, el fiind accesibil doar prin studierea manuscriselor sale, păstrate la Biblioteca Națională Universitară din Ljubljana. Articolul de față acordă atenție și cercetării lui Koštiál în domeniul contactelor limbilor romanice cu limba slovenă, iar, în partea finală, se concentrează pe studiile dedicate limbii române.

Cuvinte cheie: lingvistică romanică, limba română, folclor, transgresiune lingvistică, etimologie, lexicografie, contacte lingvistice